

Staeltje *natuur*

nummer 90

juli 2021

Uitgave van de vereniging

“Vrienden van het Staelduinse Bos”

Informatie Vereniging "Vrienden van het Staelduinse Bos"

U steunt ons vanaf minimaal € 7,50 per jaar, extra giften hierbij zijn zeer welkom. Het lidmaatschap loopt van 1 januari t/m 31 december. Als u lid wordt na 1 oktober bent u automatisch lid voor het volgende jaar. Opzeggen kan per e-mail of schriftelijk vóór 1 november, anders loopt het lidmaatschap automatisch door in het volgend kalenderjaar.

Bankrelatie: IBAN: NL02 ABNA 0476 8918 09
ten name van: Vereniging Vrienden van het Staelduinse Bos
Honselersdijk

De Belastingdienst heeft de Vereniging aangewezen als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Schenkingen, giften en nalatenschappen zijn voor u fiscaal aftrekbaar en de vereniging hoeft geen belasting te betalen over het binnengekomen bedrag. Alle informatie vindt u op onze website bij:
www.hetstaelduinsebos.nl/contact.html#ANBI
RSIN / Fiscaal nummer ANBI: 8137.44.519
Kamer van Koophandel: nummer 40397221

Algemene informatie en afspraken groepen:
D. van Drongelen, telefoon 0174-63 14 27
of e-mail naar aatendiek@gmail.com

Correspondentieadres:
C.D. Hendriks
Sint Martinusstraat 239
2671 GK Naaldwijk
telefoon 0174 - 62 01 31

Ledenadministratie:
E.M. Keizer-Boogh
Riemtale 2
3155 ND Maasland
telefoon 010-592 52 98

Redactie: R. Arnold en W. van Willegen
E-mail redactie: redactie@hetstaelduinsebos.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
IM	4
Gedicht	7
Uitnodiging en Agenda Jaarvergadering	8
Jaarverslag	9
Verslag ledenvergadering	10
Op zoek	12
Bomen in het Staelduinse Bos	14
Vijftig jaar geleden	18
Tip	29
Kinderpagina Staeltje	30

Voorwoord

Een voorwoord schrijven voor Staeltje natuur na een heftige corona-crisis van meer dan anderhalf jaar. Wat moet je dan schrijven? Het betekende bijna geen activiteiten, een gesloten bezoekerscentrum en ook geen tentoonstellingen. Voor ons lagen veel werkzaamheden stil en dat was jammer.

Dit jaar bestaat de vereniging "Vrienden van het Staelduinse Bos" 50 jaar. De jaren 60 van de vorige eeuw waren ook een soort crisisperiode voor het bos. Het oostelijk deel was munitiedepot van defensie en het westelijk deel dreigde gekapt te worden om er een golfbaan te maken. Dankzij een grote protestgroep is dit laatste voorkomen.

Nadat de toekomst van het bos was veiliggesteld, werd de protestgroep omgevormd tot een heuse vereniging. Dat is het begin van de vereniging "Vrienden van het Staelduinse Bos".

In de statuten van toen lees ik dat het doel van de vereniging is: het in stand houden en verbeteren van het gehele Staelduinse bos alsmede de uitbreiding van het bos. Daarnaast het geven van voorlichting in de meest ruime zin. Dat was een hele hoge ambitie. Voor de eerste twee punten kwam al gauw het Zuid-Hollands-Landschap in beeld. Zij kregen het bos in handen om te beheren en toen defensie het bos in de jaren 80 verliet, werd het bos bijna twee keer zo groot. De "Vrienden van het Staelduinse Bos" kregen de Koestal om er een mooie expositieruimte van te maken en om voorlichting te geven aan jong en oud.

We mogen trots zijn wat er allemaal tot stand is gebracht.

Natuurlijk gaan we dit vieren. Een voorproefje nemen we op 4 september. Dan hebben we onze korte jaarvergadering en daarna willen we onze 50^e verjaardag op bescheiden, maar gezellige wijze vieren. Alle leden zijn welkom! De rest van de festiviteiten schuiven we naar 2022.

Maar als we verder willen met ons werk, dan hebben we ook nieuwe vrijwilligers nodig. Ziekte, overlijden en mantelzorg voor partner zorgden ervoor dat een aantal vrijwilligers, soms nadat ze zich heel lang hebben ingezet, dit nu niet meer kunnen. Wij hebben daarom dringend nieuwe vrijwilligers nodig om deze gaten op te vullen. Daarover lees je elders in dit blad. De werkzaamheden zijn zeer divers en zo is er voor elk wat wils bij. Lees onze vacaturelijst maar eens goed door en kijk of er voor jou iets bij is. Zorgen jullie ervoor dat we over 50 jaar nog steeds bestaan?

Kees Hendriks
secretaris

=In memoriam Louw Veenstra=

Ruim 10 jaar geleden werd Louw lid van de vereniging. Net met pensioen en ja, dan moet je toch wat te doen hebben? Vrijwilligerswerk bij de hockeyclub was leuk, maar er bleef nog genoeg tijd over om wat meer te doen.

Samen met een groep hockey-klootschieters was het Staelduinse Bos natuurlijk een prachtige locatie om die hobby daar uit te oefenen. En van het één kwam het ander. Louw had wel zin om de onderhoudsploeg van de Vrienden van het Staelduinsebos te versterken. Zijn leermeester en oud-leraar houtbewerken Herman bracht hem de kneepjes van het vak bij. Binnen de kortste keren hanteerde hij de zaagmachine, vandiktebank, kettingzaag, boormachine en andere specifieke gereedschappen. De open haard in huize Veenstra brandde bijna elke dag, want er is natuurlijk hout genoeg in een bos. Je hebt tenslotte niet voor niets een kettingzaag en kloofmachine. Die goudkleurige auto van hem was wekelijks afgeladen met boomstammen. Een krasje meer of minder maakte Louw niet uit: het is toch maar een vervoermiddel, had hij maar geen auto moeten worden.

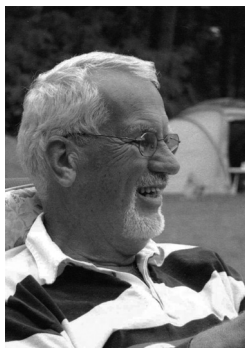
Wat Louw zoal maakte?

Twee prachtige banken voor in de tuin, kinderstoeltjes, wandpanelen, omlijstingen, ledverlichting, houten uiltjes, konijnen en waxinelicht-houders. Een insectenkast, opbergvakken voor schroeven e.d.

Op sloopwerk en reparaties leefde hij zich helemaal uit. Na een ingrijpende operatie kwam alles wel op een lager pitje te staan, maar Louw bleef doorgaan. Als we dan vroegen: hoe gaat het Louw? Dan was zijn typische antwoord: klote. Louw heeft nog 5 jaar in het bestuur gezeten en gaf op zijn kenmerkende manier invulling hieraan. Hij was geen Rotterdammer, maar wel een man van “niet lullen maar poetsen”. Zoals op de kaart staat: wat hij zei sneed hout. Mar en familie wensen wij veel sterkte.

Ook wij zullen de mooie herinneringen bewaren.

Maarten Aalbrecht

I.M.

=In memoriam Peter Adriaanse=

Beste leden van de vereniging,

Helaas is Peter Adriaanse op 9 april overleden. Tragisch en ingrijpend voor zijn vrouw, zijn kinderen en kleinkinderen, voor verdere familie en voor vrienden.

Peter was al vele jaren de drijvende kracht van de tentoonstellingscommissie. Onder zijn enthousiaste leiding ontstonden mooie exposities. Alle leden van deze commissie kregen de ruimte, maar ook zijn helpende hand.

Waar nodig stuurde hij bij, en voor bijpassende foto's kon je ook altijd bij Peter terecht.

Hij was degene die zorgde dat alle audiovisuele apparatuur werkte en dat de verlichting en verdere elektra in het centrum werden onderhouden.

Ook was hij altijd van de partij bij vergaderingen en evenementen en dan maakte hij de foto's om dat vast te leggen.

Onze commissie heeft veel van hem geleerd en van hem opgestoken.
We zullen nog vaak aan hem denken.

I.M. Stokdijk-Breedijk

I.M.

=In memoriam Adrie Clauzing=

Op 1 juni jongstleden is Adrie Clauzing op 92 jarige leeftijd overleden.

Op 8 juni is zij in Den Haag begraven.

Adrie is in 1980 als gastvrouw bij de vereniging begonnen. Zij heeft ook in het bestuur gezeten en beheerde de kas van de koestal. Ook heeft Adrie meerdere keren per jaar knutselmiddagen voor kinderen geleid: er waren af en toe verjaardagspartijtjes in de koestal. De kinderen maakten dan kijkdozen en er werd altijd heel enthousiast gewerkt.

Daarbij kregen ze limonade en wat lekkers.

Adrie hielp ook met het bedenken van de Paaspeurtocht en de daarvoor benodigde vragen.

Door haar leeftijd werd het moeilijk om in het bos te komen.

Op de ledenvergadering van 6 juli 2019 hebben de Vrienden met een bos bloemen afscheid van Adrie genomen als vrijwilligster.

Velen onder ons zullen zich Adrie herinneren als zeer begaan met de natuur.

Diek van Drongelen

*even bewogen
de takken van den esdoorn
nu zijn ze weer stil*

*maar het eerste waarschuwen
van de nachtwind is verstaan*

J.C. van Schagen

fotografie: Anja van Eersel

Uitnodiging en Agenda Jaarvergadering Vrienden van het Staelduinse Bos

Hierbij nodigen we jullie uit voor de jaarvergadering op 4 september 2021* om 14.30 uur bij het bezoekerscentrum; liefst buiten in de natuur.

Na de korte vergadering zullen we met elkaar kunnen spreken, een feestelijk drankje en hapje nuttigen in verband met ons 50-jarig bestaan, en informeel praten over de toekomst van ons mooie centrum.

*Alles is afhankelijk van de “corona-situatie” op dat moment.
Mocht het anders worden dan volgt een mededeling op de website.

Agenda voor de vergadering:

- 1 Opening en vaststelling agenda
- 2 Notulen ledenvergadering 2019
- 3 Mededelingen/Ingekomen post
- 4a Jaarverslag penningmeester.
Zowel het financiële jaarverslag als de bevindingen van de kascontrolecommissie van 2019 en 2020 moeten worden besproken en goedgekeurd.
- 4b Verkiezing nieuwe penningmeester: Het bestuur stelt Irene Stokdijk voor als nieuwe penningmeester
Samenstelling kascontrolecommissie voor komend jaar
- 5 Jaarverslag secretaris
Het jaarverslag seizoen juni 2019 – sept 2020 heeft in januari in Staeltje Natuur gestaan. Kees zal een kort verslag maken over de periode september 2020 – juli 2021
- 6 Rondvraag
- 7 Sluiting

Jaarverslag

september 2020 – juli 2021

Vorig jaar ging het bezoekerscentrum op 6 september open. Voordat we open gingen is er overleg geweest met Bezoekerscentrum Tenellaplas over regelgeving in verband met Corona en het beleid van ZHL (Zuid-Hollands Landschap). Er werden een herfstwandeling georganiseerd en een aantal schoolexcursies uitgevoerd.

Helaas moest het centrum op 11 oktober weer dicht.

Op 6 juni 2021 zijn we weer open gegaan.

Naast de gebruikelijke openstelling is er een zomerwandeling gepland.

Sommige commissies hebben toch ook deze winter redelijk wat werk verzet. Dat moest wel binnen de coronaregels gebeuren.

Wekelijks werd er door een paar vrijwilligers van de tuingroep in de tuin gewerkt.

De tentoonstellingscommissie heeft veel materiaal uitgezocht; het nodige weggedaan en andere materialen gesorteerd en netjes opgeborgen.

Door veel uitval bij het bestuur is er door hen pas in april weer vergaderd op informele wijze en in juni een tweede keer.

Een vergadering met ZHL is nu gepland ergens in juli.

Staeltje natuur is in januari uitgekomen en als je dit leest ligt het julinummer voor je.

De rekeningen voor de contributiebetalingen zijn de deur uitgegaan.

Tot nog toe liggen de ontvangsten redelijk op schema en hebben niet veel leden opgezegd.

Alleen staan tegenover de opzeggingen geen of nauwelijks nieuwe leden.

De jaarvergadering is nu gepland voor 4 september 2021.

Het bos zelf en de tuin waren het afgelopen jaar ongekend druk.

Omdat veel dicht was, werd er door heel Nederland, dus ook in het Staelduinse bos veel gewandeld. Niet alleen in het weekend, maar ook doordeweeks was het regelmatig erg druk. Hierdoor hebben ook veel mensen de tweede parkeerplaats aan de oostzijde van het bos ontdekt. In de herfst kon men gelukkig genieten van de paddenstoelen; de winter van een week sneeuw en het vroege voorjaar van de uitgestrekte stukken met sneeuw-klokjes. Ook nu, 50 jaar na de start van de vereniging zien we dat er echt behoefte is aan dit stuk bos.

Verslag ledenvergadering

6 juli 2019 14.30 uur

Aanwezig 44 personen (aparte lijst bij secretaris)

- 1 Opening en vaststelling agenda.
Gerrit opent de vergadering; Kees komt later;
Anneke notuleert en Kees zal dit later verwerken.
Gerrit houdt korte toespraak over "Natuur onder druk"
Gerrit noemt nieuwe vrijwilligers Jacinta Koop en Bettina Blankert
- 2 Notulen ledenvergadering 2018. Geen opmerkingen
- 3 Mededelingen/Ingekomen post. Geen voor deze vergadering.
- 4 Jaarverslag penningmeester. De cijfers van het afgelopen jaar worden uitgereikt.
€ 2376,- batig saldo; toegevoegd aan fonds vernieuwing inrichting.
- 5 Kascontrolecommissie. Janny Nederlof en Jos Verbeek zijn bij Rob thuis geweest en hebben daar de financiële boekhouding gecontroleerd. Zij geven de vergadering het advies de cijfers goed te keuren en het bestuur decharge te verlenen. Dit gebeurt.
Volgend jaar bestaat de kascontrolecommissie uit Janny Nederlof en Gemma Feller; Jacinta Koop zal als reserve dienen.

6 Jaarverslag secretaris. De secretaris is inmiddels aangeschoven en leest het jaarverslag voor.

7 Rondvraag.
Voordat deze begint, neemt Gerrit afscheid van Adrie Clauzing als vrijwilligster. Zij heeft een lange staat van dienst; is in 1980 als gast-vrouw begonnen, heeft jaren in het bestuur gezeten en beheerde de kas in de Koestal

Hielke vraagt: Worden de slechte opgezette dieren vervangen?
Antwoord: Ja, zoveel mogelijk.

Els bedankt ieder voor de belangstelling tijdens haar ziekte

Kees wijst nog op stuk in "het hele Westland". Dit artikel moet namens Vitis wervend zijn voor vrijwilligers in het algemeen.
Kees hoopt dat het ook wervend is voor onze vereniging.

Henk wijst nog op fietstocht door Westland vanaf Hoek van Holland door ANWB en vrienden Staelduinse Bos.

8 Sluiting

Op zoek

We zijn op zoek naar nieuwe vrijwilligers op allerlei gebied. Bijna alle klussen worden uitgevoerd in het Staelduinse bos. Een heerlijke, rustgevende omgeving die altijd inspireert. Hieronder de diverse taken met steeds een korte beschrijving:

Gastheren/gastvrouwen: Aanwezig tijdens de openingstijden; openen/ sluiten van de Koestal; alles klaarzetten voor gebruik; bezoekers ontvangen; vragen beantwoorden; zelf soms informatie geven; verkopen van winkeltje regelen; koffie zetten en soms aan gasten aanbieden... etc.

Wees vooral een goede gastheer/ gastvrouw. Eén keer per 4 tot 6 weken heb je dienst op zaterdagmiddag van 13.00 tot 16.00 of zondag van 11.00 tot 13.30 of van 13.30 tot 16.00. In sommige korte vakanties zijn we ook bijna elke middag open. We zijn er steeds in tweetallen.

Tentoonstellingscommissie: 4x per jaar wordt er een wisseltentoonstelling gemaakt. Ideeën aandragen, materiaal lenen/ huren bij andere organisaties of zelf materiaal maken; tentoonstelling inrichten. Echt iets voor creatieve geesten.

Tuinonderhoud: Rondom het bezoekerscentrum is een mooie tuin gemaakt. Het is altijd een feest om hier rond te lopen. Natuurlijk moet alles hier onderhouden worden. Een leuke klus in de buitenlucht.

Excursies en andere activiteiten: Elk jaargetijde is er een publieks-excursie (zondag); in voor- en najaar worden er veel excursies gegeven voor schoolklassen(door de week); soms zijn er aanvragen voor een groeps-excursie (hangt van groep af). Afhankelijk van de groep kan het inhoudelijk gaan over soorten planten en dieren, meer historisch en landschappelijk zijn, of meer speels met de kinderen. Goed met mensen omgaan is hier belangrijk, maar ook erg leuk. Je eigen kennis? Natuurlijk verwachten we hier een brede natuurlijke belangstelling en veel kennis is mooi meegenomen, maar kennis leer je ook al doende en van de gidsen die er nu al zijn. We noemen hier als andere activiteiten de paasspeurtocht en het midwinter-hoornblazen.

Onderhoudscommissie: De Koestal heeft ook onderhoud nodig. Reparaties, vervangingen, iets in elkaar zetten voor de tentoonstellingscommissie. Hier zou het fijn zijn als we enkele specialisten kunnen vinden. Timmerman, loodgieter, elektricien, schilder, of misschien ben jij die klusser die alles kan.

Bestuur: Het bestuur bestaat momenteel uit 7 personen. Naast de voorzitter, secretaris en penningmeester zijn dit vertegenwoordigers uit de belangrijkste commissies. Het bestuur is de laatste twee jaar getroffen door ernstige ziektes van henzelf of hun partners. Daardoor zijn wij ook op zoek naar minimaal 3 nieuwe bestuursleden.

De vereniging bestaat 50 jaar. Dan kijk je altijd terug. Maar belangrijker is de vraag: Waar willen we over 10 of 15 jaar staan?

Hoe belangrijk is in deze tijd aandacht voor natuur, klimaat, schone lucht...

Wat is dan mooier om via de "Vrienden van het Staelduinse Bos" daar een bescheiden bijdrage aan te leveren?

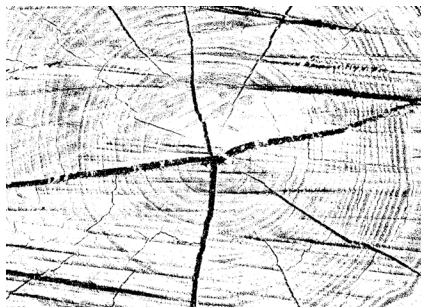
Natuurlijk kunnen we via dit korte verhaal niet alle informatie geven.

Hopelijk is je belangstelling gewekt. Wil je meer weten of je aanmelden, neem dan contact op met:

Kees Hendriks tel 0174 620131 of mail: c.hendriks4@kpnplanet.nl

Dan maken we een afspraak. Ook leuk om op de jaarvergadering te komen om daar sfeer te proeven.

Het moet mogelijk zijn om onder onze 1000 leden een aantal enthousiaste nieuwe vrijwilligers te vinden. Heb jij in je vriendenkring ook nog andere mensen die één van de genoemde taken leuk zou vinden, geef deze informatie gerust door en laat ze contact opnemen.

Bomen in het Staelduinse Bos -5-

De ESDOORN

We weten hoe het bos eruit zag, toen 50 jaar geleden de Vereniging Vrienden van het Staelduinse Bos werd opgericht. En hoe het er nu uitziet. Al wandelend door het bos vanaf het bezoekerscentrum zien we vandaag de dag vele soorten bomen. Zoals onze mooie jonge en zeer oude inheemse zomereiken, die al voor de jaartelling prominent aanwezig waren in Nederland.

Zo ook de lindebomen in de laan ernaast staand en de oude magnifieke grote kastanje en zijn nakomelingen vlakbij de heemtuin.

Er groeien ook onder andere meidoorns, populieren, iepen, beuken, wilgen, elzen, essen en nog meer soorten. Kijk ook naar de begroeiing eronder, de vogels in alle seizoenen en de recreanten overdag, al dan niet met honden (verplicht aangelijnd).

Maar zullen we ons proberen voor te stellen hoe het er over 50 jaar zou kunnen uitzien? Bijvoorbeeld met aangepast beleid door de Stichting Zuid-Hollands Landschap, waarbij het doel is om biodiversiteit te behouden. Dat betekent dat er soorten behouden kunnen blijven met hulp, zoals de beuken en de inheemse eiken en met het planten van resistente iepen. Waarbij nog steeds sommige delen niet toegankelijk zijn voor publiek, zoals nu het geval is.

Maar stel dat het beheer geheel afgeschaft wordt. De natuur mag er haar gang gaan. Veel boomsoorten hebben het al moeilijk. Dus wat zouden we mogelijk gaan zien? Esdoorns, esdoorns en nog eens esdoorns? (Aceraceae)

De esdoorns

Met hun grote concurrentiekracht en voor wat betreft de gewone en Noorse hun snelle groei gaan zij mogelijk alle andere soorten overleven. Ik stel jullie voor, het esdoornbos.

Een aantal kenmerken van de meest voorkomende esdoorns:

In het Staelduinse Bos groeien drie soorten, die ook in Nederland veelvuldig voorkomen.

Het zijn mooie loofbomen. Twee daarvan worden als inheems beschouwd. De gewone esdoorn (*GE*) is in de Middeleeuwen uit de bergen van Midden en Zuid-Europa naar Nederland gehaald, maar was al bekend in Limburg.

De veldesdoorn, of Spaanse aak (*VE*) is de echte inheemse Nederlandse soort.

Als exoot staat de Noorse esdoorn (*NE*) bekend, afkomstig uit Noordoost Europa en in Nederland aangeplant, maar daarna ook verwilderd. Er staan er nog maar weinig van in het Staelduinse Bos.

Deze soorten kunnen gewoonlijk van 12 (*VE*) tot 25 meter hoog worden, met brede kronen. *VE* komt ook voor als struik met ver uitschietende takken. *NE* heeft een dichte kroon. In goede omstandigheden kunnen ze ouder worden, in het algemeen ongeveer 150 tot 200 jaar. Ze waarderen een zonnige tot licht beschaduwde plaats met vochtige tot (vrij) droge, (vrij) schrale tot (matig) voedselrijke, zwakzure tot basische bodems.

Ze kunnen niet of matig tegen te hoog, of stagnerend grondwater. *VE* en *NE* zijn enigszins gevoelig voor zeewind. Hun hout is zeer gewild, voor bijvoorbeeld meubels en muziekinstrumenten, triplex en finer.

Schors: Grijsbruin, op jonge leeftijd bij *GE* en *NE* glad, lijkend op die van de beuk. Na 80 jaar bij *GE* en *NE* fijn gegroefd – bij *VE* al op jonge leeftijd. Bij *GE* afvallende plaatjes en slingerende geulen, met vertakte steeltjes.

Knoppen: Bruin en klein bij *VE*; lichtgroen bij *GE*; rood bij *NE*.

Takken en twijgen: Lichtbruin met vaak korte, sterk vertakte groepjes twijgen langs langgerekte takken bij *VE*; bruin-groen bij *GE*; glanzend rood-bruin bij *NE*.

Bladen: Tegenoverstaand, handvormig gelobd; klein bij *VE* (4-10 cm), groter bij *GE* en *NE* (tot 18 cm). De lobben zijn afgerond bij *VE*, stomp tot afgerond en ongelijk gezaagd / gekarteld bij *GE*, wijd getand bij *NE*. In de herfst: De (donker)groene bladen worden bij *VE* geel, bij *GE* goudgeel en bij *NE* goudgeel tot rood.

Bloemen: Tweeslachtig, geelgroen; van april – mei/juni; in rechtopstaande tuilen met bladen bij *VE*, hangende trossen bij *GE*, hangende en rechtopstaande tuilen bij *NE*. Insectenbestuiving.

Vruchten: 2-delige gevleugelde nootjes (“helikoptertjes”); *GE* kan zich massaal verjongen en heeft grote kiemkracht; *NE* zaait gemakkelijk uit. Verspreiding door de wind.

Schaden

VE kan een verwelkingsziekte oplopen en last hebben van konijnenvraat in vooral sneeuwrijke winters. De dunne bast van *GE* loopt gevaar door zonnebrand. *GE* en *NE* lopen bij verwonding gevaar om aangetast te worden door het meniezwammetje. Ze verdragen wel snoei, maar vertonen bloedende wonden in voorjaar. *NE* is gevoelig voor strooizout.

Toekomst van het Staelduinse Bos?
De helft van het bos werd gered van golfbaanplannen dankzij grote inzet van een vasthoudend bosminnend trimclubje. De Vereniging Vrienden van het Staelduinse Bos, die daarna door dit clubje 50 jaar geleden werd opgericht, heeft het vervolgens voor elkaar gekregen dat het militaire gedeelte werd ontruimd.

Het gehele bos is nu eigendom van Stichting Zuid-Hollands Landschap. Het is een Natura-2000 gebied. Zonder inzet van de Vereniging Vrienden van het Staelduinse Bos zou het bos niet bestaan hebben.

Het klinkt mooi om te stellen dat de natuur haar gang mag gaan. Maar als dat betekent dat mooie, waardevolle, inheemse bomen als de eiken niet gaan overleven? Voordat het landgoed werd aangelegd waren er in dit oude rivierduingebied al eiken. Ze zijn het waard om te overleven in het enige bos in het Westland.

Bronnen en nadere info:

ANWB bomengids voor Europa;

website Nature Today;

Heukels' Flora van Nederland, R. Van der Meijden;

Bosplantsoen bomen en struiken in bos en landschap: IPC Groene Ruimte,
G. de Beer

Rita Hoogland

fotografie: Hans van der Meijs

Vijftig jaar geleden

Vijftig jaar geleden werd de vereniging “Vrienden van het Staelduinse Bos” opgericht, om precies te zijn: op 21 augustus 1971.

Een aantal van onze vrijwilligers heeft teruggedacht aan 50 jaar geleden. Hieronder volgen hun verhalen naar aanleiding van 3 vragen:

- Had je 50 jaar geleden weleens van het Staelduinse Bos gehoord?
- Wat deed je of was je 50 jaar geleden?
- Wat was/is je band met de natuur?

Els: 50 jaar geleden had ik nog nooit van het Staelduinse Bos gehoord. Ik woonde in Dordrecht en ging naar de 2e klas van de middelbare school. In de zomer van 1971 verhuisden we van een flat naar een huis met een grote tuin, waar ik kennis maakte met tuinieren. Met mijn ouders kwam ik veel langs de rivieren en in bossen, daar leerden zij me veel basiskennis van de natuur.

Hans: 50 jaar geleden was ik net uit militaire dienst en begonnen aan mijn studie psychologie. Het enige wat ik van het bos wist was dat je er veel kogelhulzen uit WOII kon vinden. Met een vriendje was ik al eens stiekem het bos in gekropen (het was nog niet vrij toegankelijk) en keek toen tegen een kaplaars aan. Daar stond boswachter Jan van den Ende, die ons sommeerde om het bos snel te verlaten. Wat ik van de natuur wist, beperkte zich tot de planten van een herbarium, dat ik op de lagere school had gemaakt.

Jacinta: 50 jaar geleden had ik nog niet van het Staelduinse Bos gehoord, niet bewust althans. Maar ik ben dan ook nog een jonkie!
45 jaar geleden ben ik met de brugklas van de middelbare school uit Den Haag op kennismakingsweek in het Staelduinse Bos geweest.
Later werd ik me ervan bewust, toen ik er langs fietste, dat dit het Staelduinse Bos heette. Ik herkende het aan het gebouw en het bos.
In dat bos zijn we een keer 's nachts gedropt en moesten we de weg naar huis terugvinden in het donker. Heb dat toen als heel leuk en spannend ervaren.
Later ben ik er met de kinderen toen ze klein waren regelmatig aan het wandelen geweest, 35 jaar geleden.
De band met de Natuur is voor mij zeer groot. Ik kan niet zonder natuur om en rond mij, en een bron van geestelijke, fysieke en spirituele voeding.
Voel me daar verbonden met alles en het grotere geheel.

Irene: 50 jaar geleden was ik nog niet in het bos geweest, want ik ben geboren in Den Haag en ben pas eind jaren 60 in Naaldwijk komen wonen met mijn ouders. Ik was toen nog op school in Den Haag. Dat was ongeveer aan het einde van de HBS. Daarna heb ik nog verder doorgeleerd voor apothekers-assistente. Op mijn 19e ging ik in Naaldwijk werken bij een huisarts met een apotheek en leerde schriftelijk bij LOI voor doktersassistenten. Na 9 jaren ben ik bij een huisarts in Kwintshoeveel gaan werken. Toen de apotheek daar wegging, werd de combinatie van de huisartsenpraktijk met een apotheek opgezegd. Omdat ik ook een schriftelijke cursus voor dierenartsassistenten had gedaan en stage bij mijn dierenarts had gedaan, ben ik op zijn verzoek bij hem gaan werken.

Jaren later belde een vriendin, die destijds in Naaldwijk bij een andere arts werkte. Zij was met heel wat anderen bij de eerste grote normale apotheek in Naaldwijk gaan werken en vroeg of ik daar ook zou willen komen. Dat was mijn langste en laatste baan. Daar leerde ik Huibertje Verbruggen kennen, toen ik in een ander filiaal van de apotheek was gaan werken.

We hadden leuke contacten als ze kwam. We bespraken ook waar zij mee bezig was. Ze vertelde toen over het bos en vroeg of ik daar ook wilde komen. Ze vroeg of ik een keer mee ging om te zien, wat ze er deden. Eerst wist ik niet of ik dat wat zou vinden, maar ze heeft me toch zo ver gekregen, dat ik samen met haar naar het bezoekerscentrum ging. Dat was begin mei 2002 en

toen ben ik vrijwilliger bij de Vrienden van het Staelduinse Bos geworden. Destijds was ik 51 en in de loop van dit jaar word ik 70. Maar ooit hebben mijn man en ik een LAW gelopen van Hoek van Holland naar Leerdam en we deden elk weekend een stukje ervan. Na de start in Hoek van Holland ging er iets later een deel van de wandeling door het bos.

Kees en ik zijn op heel veel plekken in Nederland geweest en hij heeft er heel veel foto's van gemaakt. Gereden met de auto, gevaren met een boot en gelopen en heel veel bekeken. Planten, dieren, uitzichten. We gingen heel vaak op excursie in de Oostvaardersplassen. We zijn ook diverse keren gaan kijken in Friesland in een libellenreservaat. We hebben ook het Pieterpad gelopen en dat gaat ook door veel natuur.

Nederland is prachtig en ook de polders zijn mooi.

Mijneke: 50 jaar geleden was ik 30 jaar, woonde en werkte in Wageningen, ik was botanisch analiste. Ik deed plantenfysiologisch onderzoek bij de universiteit. Groeide op op een boerderij, dus midden in de natuur en ik vertel nu nog wel dingen die mijn vader me toen vertelde. In mijn vrije tijd, 50 jaar geleden, gaf ik excursies: ik had een gidsencursus gevolgd. Dat deed ik in 1988 in Delft ook weer. Van het Staelduinse Bos had ik nooit gehoord. In januari 1985 werd ik er vrijwilliger, doordat mijn man me erheen bracht.

Adriaan: Het Staelduinse Bos is vanaf mijn jeugd een trekpleister voor ons ouderlijk gezin en mij geweest. Ik trok er al vroeg op uit met een verrekijktje, niet alleen naar het bos, maar ook naar de duinen en het natuurgebied de Beer. In het bos, tegenover de Koestal, heb ik voor de eerste keer een steenuil en een houtsnip gezien.

Van het bos in vroeger jaren herinner ik mij het hoge hek van het door Defensie afgescheiden gedeelte en de schildwachten bij de ingang.

Dat verboden bos leek mooier: je keek uit op een prachtige beukenlaan waar je niet mocht komen en dan die spannende bunkers.

20 De jaren die ik bij de padvinderij was, Graaf Floris, zijn wij diverse keren in

het bos geweest. Met een kompas een route volgen, met onze stokken (iedere verkenner had een ca. 2 m lange stok) en touw zelf een brug maken over poelen in het bos en één keer een groot padvinderskamp met zeker 200 padvinders, die daar in tenten sliepen en zelf hun eten kookten op houtgestookte vuurtjes. Hierbij ging het eens bijna goed mis. Bij een tent waaiden kranten weg door een vuurtje en brandend kwamen ze in een dorre wegkant die onmiddellijk vlam vatte. Na het alarmsignaal op de trompet hebben we toen met tientallen padvinders met takken het vuur net op tijd uitgekregen.

In het bos heb ik voor de eerste keer kennis gemaakt met een wespennest in de grond. Er stak een kapot glazen potje half uit de grond, ik trok het eruit en toen kwam er een zwerm wespen uit. De steken waren pijnlijk.

Ik reed enkele keren met mijn vader met de auto door het bos, aan de andere kant van het bos telde mijn vader tulpen. De weg naar de Haak ging langs het observatiescherm en de uitkijktoren langs de wei naar de Haakweg.

Vlakbij de Haakweg is nog lange tijd een parkeerterreintje geweest.

Ruim 50 jaar geleden kregen wij ons eerste kind, vanaf die tijd gingen wij regelmatig met het gezin naar het bos.

Gerard: Vijftig jaar geleden was ik soldaat in het leger. Daartoe woonde ik anderhalf jaar in een kazerne in West-Duitsland en had daar veel met bos te maken. Onze legerplaats en oefenterreinen waren niet ver van de voormalige grens tussen West- en Oost-Duitsland. Het was de tijd van de Koude Oorlog, en wij waren daar om de eerste klap op te vangen zodra Rusland het NAVO-gebied binnen zou vallen. Af en toe was er een alarm, gelukkig steeds een proefalarm. Dan moest je zo snel mogelijk je spullen pakken en je Klaar-Voor-Vertrek melden voor je kazernesgebouw.

Mijn band met de natuur was toen van geheel andere aard dan nu. In het bos moest je je steeds gedekt houden, want overal konden spionnen lopen. Ik moest ook in een klein tentje slapen en als er in de winter een pak sneeuw lag, dan ook. Wat heb ik het toen koud gehad! Als je dan moest wachtlopen bevroren je tenen en je vingers. Probeer dan maar eens je geweer te hanteren.

Mijn liefde voor de natuur ontstond rond 1965 toen ik met mijn oom in de Alpen ging wandelen.

Ik kwam pas in het Staelduinse Bos nadat mijn vrouw en ik naar Naaldwijk waren verhuisd (1975) en er kinderen kwamen.

Wim: Ook ik had 50 jaar geleden nooit van het Staelduinse Bos gehoord. Ik ben geboren aan de rand van de gemeente Den Haag. Als we naar een bos gingen was dat het Rijswijkse bos. Daar gingen we in de zomer picknicken. Ik stond aan het begin van mijn loopbaan en werkte als technisch tekenaar (alles ging nog met de hand) bij een groot ingenieursbureau in Den Haag. Ik was trots een bijdrage te mogen leveren aan het ontwerp van wat toen de Medische Faculteit Rotterdam (huidige Erasmus Universiteit) werd genoemd. Mijn affiniteit met de natuur was nog heel beperkt. In had net verkering met Marjo, eind van dat jaar verloofden we ons. De liefde voor de natuur is eigenlijk pas later gekomen. Als we naar Frankrijk op vakantie gingen zochten we mooie bergketens en rivieren op. Al kamperend op vele mooie plaatsen in de wereld heeft dat in de loop der jaren steeds meer gestalte gekregen. De laatste decennia is dat ook uitgegroeid tot de mooie natuur die we in Nederland hebben.

Diek en Aat: 50 jaar geleden waren wij 6 jaar getrouwd, hadden een dochter van bijna 4 en een zoon van bijna 2 jaar. We woonden in de Heenweg, dus kenden we het Staelduinse Bos al, daar gingen we met de kinderen wandelen.

Voor het bos moest je toen een kaart hebben, die kocht je bij het bos, ik weet niet meer waar.

Wij konden als inwoners van 's Gravenzande op het gemeentehuis gratis een kaart voor het hele jaar halen. Een jaar eerder had ik met de kinderen met een protest in het bos meegelopen om geen golfbaan in het bos te krijgen. De zoon in de kinderwagen met een groot spandoek erop met "Ik wil later ook in het bos spelen". Hieruit is onze vereniging ontstaan.

Tot dit moment zijn wij nog steeds actief in de vereniging.

Wim: In de jaren voordat de vereniging bestond, kan ik mij maar één gebeurtenis herinneren. Ik moet dan zeker 65 jaar terug gaan. In die tijd werd er nog gejaagd in het Staelduinse Bos.

Ik fietste toen op de Oude Hooislag. Terwijl ik daar fietste kwam ik een groep mannen tegen, gewapend met stokken, om het wild op te drijven.

Mijn aanwezigheid werd totaal niet op prijs gesteld. Om dit duidelijk te maken, gaf een van de mannen een harde klap met zijn stok op de bagagedrager van mijn fiets. Waarna ik er als een haas vandoor ging.

50 jaar geleden: ik was toen 2de stuurman op de Eemland van de Hollandse Lloyd in Amsterdam. We voeren in die tijd op Brazilië.

Henk: Mijn kennismaking en ervaring met Staelduin.

Meer dan 50 jaar geleden was ik op een landelijke Pico (Pinksterconferentie), in 1965, met de VCJC, op het kampeerterrein bij de Staelduinhoeve, waar we ook met onze groep uit Eindhoven tijdens de Pinksterdagen kampeerden.

We waren toen dus vlakbij het bos (zie foto)

Toen we ruim 37 jaar geleden in het Westland kwamen wonen, werden er jaarlijks ANWB landgoedkampen gehouden in het Staelduinse Bos. Dit waren weekendkampen. Ongeveer 35 jaar geleden logeerden mijn ouders bij ons om namens de ANWB dit kamp te controleren. Daarna gingen wij wat vaker naar het Staelduinse Bos, waarvoor je toen nog moest betalen.

In de landgoedkampen is mijn interesse ontstaan voor de natuur. Toen ik ruim 10 jaar geleden met pensioen ging ben ik als vrijwilliger bij de vrienden van het Staelduinse Bos als natuurgids begonnen.

Jan en Margo: Mijn eerste kennismaking met het Staelduinse Bos was toen ik een jaar of elftwaalf was, midden jaren 50. Ik ging toen op de fiets met mijn oom uit De Lier mee, die in de polder achter het bos spruitenland had.

Ik weet nog dat ik toen bramen in het bos geplukt heb.

Wij zijn eind 1969 in 's-Gravenzande komen wonen. Ik weet dat er begin 1970 allerlei ontwikkelingen waren over de verkoop van het bos aan de golfclub. In dat jaar hebben we ook de illegaal gekapte open plek in het bos, waarop in augustus de vereniging werd opgericht, schuin achter de

boswachterswoning bekeken. Wat later was er geregeld “gedoe” over het bos bij de gemeente en in de gemeenteraad o.a. in verband met het wijzigen van het bestemmingsplan.

We vonden het bos heel bijzonder omdat we allebei al van jongs af aan veel belangstelling hadden voor de natuur. Toen ik een jaar of twaalf was wilde ik zelfs boswachter worden!

Begin jaren 70 hebben we tijdens een korte vakantie in Zuid-Limburg een paar maal de wielewaal gehoord. Toen we weer terug waren in ‘s-Gravenzande hadden we een bijzondere vogelervaring, hier in ons Staelduinse bos hoorden we deze prachtig gele vogel ook zingen!

Margo en ik zijn eind 1977 of begin 1978 lid van de vereniging geworden en ook direct bemanningslid. Ik weet nog dat er toen flink gewerkt werd aan het interieur van de koestal.

Waarschijnlijk was de koestal, voor de officiële opening in juni 1978, op proef op zondagmiddag al een paar uur geopend voor publiek. Ik kan me nog goed herinneren dat ik eens op een heel koude zondagmiddag in het voorjaar dienst gedaan heb met “juffrouw” Brouwer uit Den Haag, die beroepshalve veel van de Nederlandse flora en fauna afwist. Als ik er aan terugdenk krijg ik het nog koud, er was nog geen verwarming en we ontvingen met onze winterjassen aan de bezoekers in de koude stal. Ook was er toen nog geen toilet en we konden ook nog niets te drinken maken.

Later hebben we steeds samen dienst gedaan, we hebben jaren lang onze jonge kinderen meegenomen.

In de zomer gingen we dan naar ons “vakantiehuisje” in het bos, er was dan heel weinig bezoek en je kon heerlijk op de bank bij de deur van de koestal buiten zitten en genieten van de rust en de vogels.

Helen: *In 1971 had ik het eerste deel van de Nijverheidsakte NXII behaald en woonde in 's-Gravenzande waar ik vanaf 1960 woonde en op de lagere school heb gezeten.*

Bij mijn weten zijn we nooit met de klas naar het Staelduinse Bos geweest, omdat er allerlei verhalen rondgingen over radioactieve straling en bunkers waar nog munitie opgeslagen lag.

Dus gevaarlijk en wegblijven uit het bos.

In het plaatselijke krantje de 's-Gravenzander zullen er ongetwijfeld berichten hebben gestaan over de toekomst van het bos en wie er bij betrokken waren.

Maar hoe de vork werkelijk in de steel zat ben ik pas te weten gekomen nadat ik lid werd gemaakt door Aat.

In 1971 had ik overigens wel belangstelling voor bomen door de biologielessen op de opleiding.

Gerrit: In 1971 zat ik op de HBS in Gorinchem en fietste elke dag zo'n 25 km van en naar huis, door weer en wind.

Van het Staelduinse Bos had ik nooit gehoord.

Natuur was toen voor mij: op zomeravonden door de polder (Alblasserwaard) fietsen en genieten van het kikkerconcert. Voor ons huis in Hardinxveld stroomde de Merwede. Dat beschouwde ik niet als natuur, het was er gewoon altijd.

In 1985 verhuisden Els en ik naar Maasland en werden op Koninginnedag lid van de "Vrienden...". Sindsdien is het Staelduinse Bos steeds een factor in ons leven geweest.

Corine: Het Staelduinse Bos zelf ken ik al langer dan vandaag. Ik ben 51.

Ik woon nu 21 jaar in Den Hoorn, maar vanaf mijn eerste jaar reden mijn ouders, zus en ik vanuit Delft over de Maasdijk naar ons campinghuisje op "Vlugtenburg". Dus eigenlijk ben ik een strandmens. Of toch een stadsmus? We maakten wel eens een fietstochtje naar het bos. En vanuit de vensterbank in de stad, groeide het vleermuiszaadje van een esdoorn in het tuintje rond het huisje uit tot een struik. Op den duur moest daar jaarlijks een heel hoveniers-bedrijf aan te pas komen, om deze niet teveel uit de kluiten te laten wassen. Ik weet dus niet zoveel van alle onderwerpen die in Staeltje Natuur langs-komen. Toevallig heb ik wel al een paar maandjes drie kastanjes in de koelkast liggen kiemen, wijsheid via Oerrr.... En ik ben intussen al veel en veel vaker in het Staelduinse Bos geweest. Natuurlijk met de twee zoontjes, destijds. Maar vooral met hun vader, mijn man. Hij groeide op aan de rand van een landgoed. De achtertuin liep over in het bos. Dat moet het Staelduinse Bos nu voor hem goedmaken. Het lukt redelijk tot nu toe (Corona daargelaten). Eén anekdote houdt mij geheit met beide benen op de grond:

Toen ik nog steeds veel meeding met mijn ouders naar de camping, pakte ik op een goede dag mijn fiets en ging ik wandelen in het bos. Ik startte bij de kleine ingang aan de westkant, die er nu niet meer is. Vanaf het paadje er naartoe, liep ik van wit paaltje naar wit paaltje. Ik deed er twee uren over... toch wel lang... Ik had de route twee keer gelopen! Toen ik het zijpaadje naar rechts naar mijn fiets terug had moeten nemen, was ik keurig op de route gebleven, op naar het volgende paaltje...

(museum-) TIP

Tot 16 augustus 2021 is in het Dordrechts Museum de tentoonstelling "Diepgeworteld- Bomen in de Nederlandse schilderkunst" te zien.

Deze tentoonstelling is gemaakt ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Bomenstichting.

In de tuin van het museum liggen een aantal glazen objecten van Maria Roosen, welke ook bij deze expositie horen.

Fotografie: Rudy Arnold

Kinderpagina

Hallo, is het gelukt met de voederhuisje deze winter?

Nu hebben de vogels al hun eieren gelegd en zijn de jongen uitgevlogen. In bos en tuin kon je genieten van de kwetterende jonge vogels die bij de ouders om voedsel bedelden. Door het fladderen van de vleugels en het roepen, lieten ze zien dat ze er waren. Nu gaan ze zelf ook zoek naar insecten en zaadjes en rupsen.

Vlinders, kleuren en geur

Vlinders laten zich overal weer zien.

Weten jullie dat de mannetjes- en vrouwtjesvlinders elkaar herkennen aan geur en kleur? De kleuren en patronen op de vleugels zijn bedoeld om elkaar te lokken.

Voorals nachtvlinders hebben een sterke geur. Een mannetje van de nachtvlinder kan een vrouwtje wel ruiken op vijf kilometer afstand.

De paring en de eieren

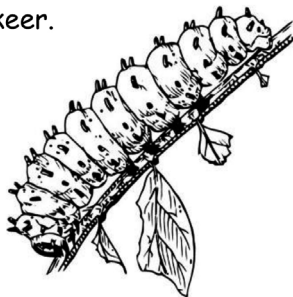
Na de paring zoekt het vrouwtje naar de juiste plant om haar eitjes te leggen. Het vrouwtje zoekt met haar antennes naar deze plant, want iedere vlindersoort heeft een eigen plant voor de eieren. Als ze op de plant landt, ruikt ze nog eens goed en legt de eieren op het blad.

Om de eieren zit een soort lijm, zodat ze goed blijven plakken.

Een rups is een eetmachine

Na een paar dagen komen de rupsen uit de eieren. Daarna begint de rups te eten van het blad en de stengels van de plant. Dit gaat dagen achter elkaar. Door al dit eten wordt zijn huid te klein. De oude huid scheurt en eronder zit al de nieuwe huid. Dit gebeurt wel vier tot zes keer.

Je kunt de vraatsporen van de rups overal vinden. Er zijn veel meer rupsen dan vlinders, maar ze hebben ook veel vijanden, zoals de vogels, vleermuizen, kikkers, vossen, hagedissen en muizen.

Poppen en vlinders

Als een rups is uitgegeten en uitgegroeid zoekt het een stil plekje en vervelt voor de laatste keer: de pop.

De huid is nog een beetje zacht, maar wordt al snel hard.

Aan de buitenkant van de pop is niets te zien, maar binnenin gebeurt een wonderlijke.

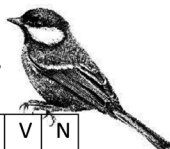
Sommige vlindersoorten komen al na een paar dagen uit de pop. Andere vlindersoorten overwinteren als pop.

Als de vlinder uit de pop komt, moet ze zich eerst laten drogen, na ongeveer een uur is ze droog genoeg en vliegt, op zoek naar voedsel en een echtgenoot om te paren.

Woordzoeker "vogels van bos en tuin":

K	S	P	R	E	E	U	W	R	H	G	X	B	P	U	W	B	B	V	N
A	R	O	O	D	B	O	R	S	T	J	E	S	Q	C	V	X	N	C	L
Y	D	E	L	G	G	H	A	V	F	Y	U	Y	I	V	I	G	P	L	K
X	C	Q	Y	V	C	V	P	Q	C	F	W	Z	Z	Y	L	F	I	I	R
R	A	B	O	N	T	E	S	P	E	C	H	T	K	K	Y	Z	J	M	Y
V	L	A	A	M	S	E	G	A	A	I	T	P	B	W	X	H	P	S	P
P	N	G	R	O	E	N	L	I	N	G	O	U	D	V	I	N	K	P	I
P	F	W	I	N	T	E	R	K	O	N	I	N	K	J	E	O	S	H	M
H	M	F	P	A	M	G	X	E	L	T	P	D	G	T	M	G	S	D	P
C	R	L	N	G	Z	W	A	R	T	K	O	P	M	E	E	S	R	R	E
N	J	M	P	K	O	O	L	M	E	E	S	J	L	H	R	E	N	Y	L
D	S	T	A	A	R	T	M	E	E	S	H	I	L	V	E	V	W	S	M
A	E	W	D	L	K	O	U	W	T	J	E	K	E	V	L	K	W	J	E
Z	V	B	F	S	B	O	O	M	K	L	E	V	E	R	W	N	Y	O	E
G	O	R	P	U	R	H	U	I	S	M	U	S	V	D	U	C	U	P	S

Boomklever
Bontespecht
Goudvink
Groenling

Huisbus
Koolmees
Kouwtje
Merel

Pimpelmees
Roodborstje
Spreeuw
Staartmees

Vlaamsegaai
Winterkoninkje
Zwartkopmees

Bestuur:

Voorzitter:	G. Keizer
Secretaris:	C.D. Hendriks
Penningmeester:	R. van Scherpenzeel
Leden algemeen:	M. Aalbrecht
	D. van Drongelen-Sevenhuijsen
	J.M. Storm-Paaltvast

Eigenaar van het bos: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap
Oude Delft 116, 2611 CG Delft
telefoon 010-272 22 22
www.zuidhollandslandschap.nl
e-mail: info@zhl.nl

Beheerder Staelduinse Bos:

F. Spreen, Peppellaan 2, 2691 NG 's-Gravenzande
(Kantoor bos, telefoon 06 - 51 77 31 76)

Regiokantoor Kuststreek (bezoek alleen op afspraak)
Strandweg 17, 3151 HV Hoek van Holland
telefoon 010 272 22 22
e-mail: regio-kuststreek@zhl.nl

Bezoekerscentrum d' Oude Koestal in het Staelduinse Bos
Peppellaan 4
2691 ND 's-Gravenzande
telefoon 0174-41 73 51

is op de volgende tijden geopend:

herfst	(1 september t/m 30 oktober)
woensdag	13.00 - 16.00 uur
zaterdag	13.00 - 16.00 uur
zondag	11.00 - 16.00 uur

lente, zomer, winter	(1 november t/m 31 augustus)
zaterdag	13.00 - 16.00 uur
zondag	11.00 - 16.00 uur

**Wegens corona voorlopig alleen open op
zondagen van 13.00 tot 16.00 uur.
Dit geldt t/m augustus 2021.**

BINNEN KIJKEN IS

Voor bezoeken in groepsverband dient tevoren tijdig een afspraak te worden gemaakt met Mevr. D. van Drongelen, telefoon 0174-63 14 27.

BUITEN MEER ZIEN

Let op: Het Staelduinse Bos, waarin het bezoekerscentrum is gelegen, is toegankelijk tussen zonsopgang en zonsondergang.

internet	www.hetstaelduinsebos.nl
e-mail	staelduinsebos@hotmail.com
facebook	www.facebook.com/hetstaelduinsebos
telefoon	0174-41 73 51 (alleen tijdens openingstijden)